

Nr 249.

Av herr **Vennerström m. fl.**, om anslag till anordnande å statens mark av självständiga småbrukshemman med längre tids tryggad besittningsrätt.

Vårt land har under världskriget flera gånger stått inför hotet av hungersnöd. Vi ha nödgats konstatera, att därest tillförseln utifrån till största delen utebliver, så är ett enda mindre gott år tillräckligt för att ställa oss inför en sådan landsolycka. På sundare grund vilar alltså ej den väldiga ekonomiska utvecklingen under det senaste århundradet och särskilt under de allra senaste årtiondena, en utveckling varöver vi äro så stolta och varöver så många officiella lovsånger uppstämmts. Situationen är dess mer utskämmande som alla veta, att Sveriges land gott kunde brödföda en dubbelt större folkmängd än den nuvarande. Visserligen ha vi ej — det är en av våra många försummelse i jordfrågan — ens skaffat oss upplysningar om vår ungefärliga tillgång på odlingsbar jord. Motioner väcktes därom år 1912 i båda kamrarna, men ledde ej till något resultat. Men att vår odlingsbara, ouppodlade jord är väldig i omfattning, det veta vi.

Vår jordpolitik och dess resultat.

Resultatet är desto märkligare, som knappt någon fråga på senare år varit så populär inom alla partier som egnahemsfrågan. En massa tal, riksdagsmotioner, utredningar och förordningar samt en massa av statens pengar har förbrukats för att främja denna. Men någon massa nya småbruk har icke därmed kommit till stånd. Enligt senast tillgängliga siffror ha, under den tid egnahemslånerörelsen pågått, jordbrukslån till följande antal och belopp utlämnats:

År.	Antal.	Belopp.
1905	664	1,421,880
1906	441	1,032,987
1907	645	1,673,475
1908	956	2,711,664

Bihang till riksdagens protokoll 1919. 4 saml. 95 häft. (Nr 249.) 1

År.	Antal.	Belopp.
1909	1,123	3,241,055
1910	1,312	3,868,210
1911	1,096	3,281,660
1912	1,183	3,321,334
1913	1,424	4,451,575
1914	1,340	4,309,325
1915	1,090	3,477,510
1916	1,089	3,545,470
Summa 12 år 12,363		36,336,145

Man finner därav först och främst, att under krigsåren, då vi mer än någonsin tarvat ökad livsmedelsproduktion, har egnahemsrörelsen *minskats* i stället för ökats. Dessutom är det väl att märka, att alla dessa lån på intet sätt representera nya jordbruk, alltså verkliga ökning av livsmedelsproduktionen. Under åren 1905—1911 nygrundades endast 1,806 obebyggda lägenheter mot 4,105 bebyggda; under år 1915 utgjorde samma siffror 336 obebyggda mot 754 bebyggda. Alltså har inte ens en tredjedel av samtliga egna hemmen utgjorts av verkliga nyodlingar. Man måste alltså instämma med den medlem av 1911 års egnahemskommitté, doktor Adrian Molin, som förklarar egnahemsrörelsen, om man ser till detta dess enligt vår mening viktigaste syfte, vara väsentligen förfelad.

I och för uppdrivning av livsmedelsproduktionen har man dessutom från och med 1907 haft att tillgå *norrländska nyodlingsfonden* för de nordligaste länen och sedan 1915 (alltså under kriget) *allmänna nyodlingsfonden* för de övriga. Resultatet av dessa båda fonders förvaltning ter sig i siffror som följer:

Norrländska nyodlingsfonden.

År.	Antal lån.	Odlingsareal i hektar.	Beräknad kostnad.	Lånebelopp.
1907	273	366	212,000	96,980
1908	527	621	418,000	190,675
1909	775	1,039	655,000	300,212
1910	659	854	500,950	232,018
1911	752	876	555,250	264,580
1912	575	703	431,000	202,476
1913	697	819	506,000	238,020
1914	761	1,120	574,250	263,803
1915	588	675	452,000	213,476
1916	734	836	579,700	271,368
1917	684	—	—	268,613

Allmänna nyodlingsfonden.

År.	Antal lån.	Odlingsareal i hektar.	Beräknad kostnad.	Lånebelopp.
1915	182	327	145,000	64,857
1916	160	272	135,650	56,437
1917	135	—	—	51,527

Även av dessa fonder är alltså resultatet allt annat än lysande. Allmänna nyodlingsfonden har alltigenom anlitats mycket obetydligt och dessutom mindre år från år. I fråga om norrländska fonden ha siffrorna växlat ganska starkt från ett år till ett annat, och siffrorna under krigsåren uppvisa i vart fall ingen avsevärdare höjning.

Härtill komma så de extra från och med i fjol beviljade odlingsanslagen, vilka dock äro av tillfällig art och ej avse upprättandet av nya jordbruk.

Frågar man nu, inför dessa nedslående fakta, vad som bör göras för att nå bättre resultat, så kanske mången vill svara, att det i tider som dessa, med i alla avseenden så våldsamt uppdrivna priser, överhuvud icke lönar sig att tänka på nyodling. Rösiö har i sin kända skrift *Räddningen* med skärpa understrukt, hur mycket som kunde vinnas genom att den redan odlade jorden bragtes i högre kultur. Utan att alls underskatta denna synpunkt ha vi emellertid velat framhäva, att likväl nyodlingen erbjuder särskilda fördelar. Även fränsett den stora framtidsvinst det innebär; att Sveriges jord i högre grad blir uppodlad, har nybruten mark just nu en stor förmån framför redan hävdad: den kräver vida mindre nu av den under nödtiden så knappa och dyrbara gödseln.

I varje fall synes det oundgängligen bliva nödigt att tillgripa en kolonisationsmetod av helt annan kraft än den hittills anlitade. Möjligheten för en sådan finns också — på statens mark. Detta leder oss in på en annan viktig principfråga. *Jordägar-
rätt och
jordspekula-
tion.*

Egnahemslånerörelsen bygger ju på den fulla äganderättens princip. Varje nytt småbruk blir, särskilt sedan lånet inbetalts, brukarens fria egendom. Han kan inteckna det, överlåta det, sälja det åt vem han vill. Även det icke obetydliga jordområden staten upplåter åt egnahemsgrundare kastas på detta sätt ut i den okontrollerade jordmarknaden. Staten offerar alltså ej blott avsevärda summor på rörelsen — den utlånar ju medel mot 3,6 procent, medan den själv får upplåna pengar till denna utlåningsrörelse mot väsentligt högre ränta — den släpper också ifrån sig jord, och detta utan att, i vart fall efter kort tid, äga ringaste kontroll över att jorden verkligen kommer det eftersträfvade syftet till godo.

Det hör till det förunderligaste bland allt förunderligt i vårt ekono-

miska liv, att dylikt ännu kan fortgå. Vi hava ju det mest ödesdigra historiska exempel på det resultat, vartill en dylik taktik kan leda: Norrland. Trots klarsynta mäns varningar slarvades statens väldiga domäner därstädes bort genom avvitrningen. De bortskänktes åt bönderna. Man ville alldeles som nu vara liberal mot det lilla jordbruket. Och följden? Att staten fått se de jordar, som den offrat för småböndernas skull, i väldig utsträckning uppslukas av bolagen och ännu i dag härjas av enskilda skogsspekulanter.

Man har naturligtvis försummat att skaffa sig ordentlig statistik både över hur stora jordvidder staten bortskänkt och i vad mån de uppslukats av bolagen. Borgmästar Lindhagen, som skarpt framhåvt detta missförhållande, har på egen hand sökt beräkna hur många mantal som avvitrats i Norr- och Västerbotten och kommit till den slutsatsen, att i det förra länet vid pass 647, i det senare vid pass 545 offrats. Betänker man nu, att bolagen redan 1905 i Norrbotten ägde drygt 281 mantal jord (och 81 utjordar) samt i Västerbotten drygt 228 mantal (och 164 utjordar), kan man ana — utan att alls behöva föreställa sig, att alla bolagsdomäner äro gammal kronojord — vilken stor rikedom staten indirekt bortskänkt till bolagen. Resultatet bleve troligen än mer nedslående i Västernorrlands eller i Gävleborgs län, där antalet mantal i bolags händer 1905 utgjorde respektive 406 $\frac{1}{2}$ och nära 482 mantal (med respektive 872 och 1,251 utjordar). Också befinns det, att mellan åren 1860 och 1900 arrendatorerna i de sex nordliga länen ökats från 4,9 till 11,3 procent, låt vara att samtidigt antalet självägande bönder, absolut sett, ökats. Sedan dess har för visso ställningen än mer förvärrats.

Men fast fakta ligga klara och ofrånkomliga, dömande och hotfulla framför oss, vilja våra maktägande ej taga lärdom. Statens jordbruksdomäner minskas med en fart, varom allmänheten ej har en aning, men som i sanning är förskräckande. Mellan åren 1914 och 1916 kan konstateras en skillnad av ej mindre än 1,307,000 kronor på minussidan. Förstnämnda år värderades sagda domäner till 62,763,000, sistnämnda till 61,456,000.

Det värsta är, att denna förlust ej alls motsvaras av någon national-ekonomisk vinst på andra håll. Intet är så skadligt för jordens ökade uppodling, för livsmedelsproduktionens ökning och bondeståndets trivsel som höga jordpriser. Därigenom få dugliga men relativt medellösa, att ej tala om direkt obemedlade jordbrukare, allt omöjligare att erhålla jord, medan jobbarna trivas. Därigenom lockas bönderna att sälja sin jord, vilken alltså vandrar ur allmogens händer i spekulanternas — jordmarodörernas. Just detta förhållande har under senare år och särskilt under kriget i allt starkare grad gjort sig gällande i Sverige. Man kan avläsa detta även på egnahemsrörelsens utveckling, dels på det minskade antalet

nygrundade jordbrukshem, dels på den stigande lånesumman. Ett par siffror visa detta.

År	Medelbeloppet pr lån
1905	2,141
1910	2,949
1913	3,126
1916	3,256

Det värsta i saken är nu, som även framhållits inom senaste egnahemskommitté, att statens egen jordpolitik — dess uppträdande (genom låneförmedlarne) som spekulant å jordmarknaden — främjar denna utveckling. Alltså, först startar staten med stora offer en egnahemsrörelse och sedan organiserar den rörelsen så, att den motverkar det mål som offren skulle tjäna. Det blir i stället jordjobbet som till sist tjänar på statens egnahemsrörelse, jordjobbet som under kriget blivit oss en verklig landsplåga, och vars fördärlighet alla verkligt sakkunniga med en mun intyga. Genom att jordlotterna ständigt byta ägare, blir skötseln även i bästa fall försummad, mången gång skötes jorden icke alls, medan skogen skövlas. Jordägarna lockas att falka efter rika spekulanter i stället för att främja sitt välstånd genom arbete på jordens höjande i kultur. Ja, i häpnadsväckande många fall ser man det upprörande skådespelet av stora bördiga egendomar, som just i dessa nödtider ligga i fullständig vanhävd.

Vissa trevande och svaga försök ha gjorts för att råda bot på det onda. Kronolägenhetskommittén har verkställt en utredning om de fall, då egna hem, skapade med statens hjälp, övergått till andra personer än sådana, som lagen avsåg att hjälpa. En del sådana fall konstaterades också. Om de voro relativt få, så härrörde det därav att, som kommittén påpekat, de tillfrågade myndigheterna ej undersökt jordlägenheternas öden, sedan den tid då köpeskillingen inbetalts — d. v. s. just den tid då jobbet egentligen kan börja. Ej heller hade de undersökt om förste köparen alltid var socialt berättigad till ett statsunderstöd, något som kommittén visar ingalunda alltid vara fallet. Kommittén konstaterar ock, att tillvaron av värdefull skog ej sällan framkallar spekulation i kronolägenheter, och även då ej direkt spekulation föreligger, avverkar oftast köparen skogen för att få medel till att gälda köpeskillingen. Särskilt just nu, med den våldsamma stegring trävarupriserna erfarit, innebär varje försäljning av skogbärande kronojord en direkt uppmuntran till dylika landsfördärliga tilltag.

För att råda bot på dessa missförhållanden framställde kommittén ett förslag om tillfälligt förbud att bortsälja, bortgiva eller bortbyta från kronan förvärvad lägenhet — men blott under tjugu år. Ett dylikt förslag kan ju omöjligen innebära någon varaktig hjälp mot det onda. Likväl vanns ej ens det myndigheternas bifall. Även egnahemskommittén

diskuterade problemet, hur man skulle trygga lägenheternas framtida bestånd, men stannade inför konstaterandet, att detta »torde i de flesta fall vara ganska svårt».

Jordpolitiken i andra länder.

I andra länder har man gått svårigheterna in på livet. I Preussen använder man sig i och för den livligt främjade jordkolonisationen av rättegårdsinstitutet: den som köper en gård behöver ej gälda köpeskillingen utan får i stället utgöra en årlig ränta. De rättegårdar, som stiftas på privat väg, kunna friköpas från hela räntan men får ej säljas (utom till vissa nära släktingar) eller styckas annat än med generalkommissionens (den preussiska skiftesmyndighetens) tillstånd, ett tillstånd, som vägras om gårdens självständighet skulle upphöra genom sammanslagning med större egendom. Även gäller för dylika gårdar privilegierad arvsrätt d. v. s. det får endast finnas *en* arvinge, antingen en av arvlåtaren utsedd eller den som är enligt lag närmast. Redan detta är ju en väsentlig inskränkning i äganderätten; innehavaren är faktiskt hindrad sälja gården till sådana spekulanter, som i regeln kunna väntas erbjuda den största köpesumman. I fråga om de av staten stiftade rättegårdarna gälla än mer inskränkande bestämmelser. Ägoöverlåtelse är blott tillåten, när lagens syfte ej därigenom motverkas; om innehavaren säljer eller överlåter gården utan tillstånd eller sättes i konkurs eller dör eller eljest bryter mot lagens stadgar, kan staten återköpa gården för 75 % av upptaxerade värdet med avdrag av räntans kapitalvärde och efterskänkta räntor. Vidare är en tiondel av räntan oavlöslig. Resten får avlösas — men så vitt veterligt har ingen räntetagare önskat göra det! Ett lärorikt faktum för alla dem som i bjärta färger skildrat det olidliga tvång en fast årlig avgäld skulle innebära för jordbrukarne. De statliga rättegårdarna ha ock visat sig vara lika begärliga som de enskilda. Under åren 1892—1910 ha stiftats 16,859 enskilda och 17,262 statliga rättegårdar, och av de senare ha en icke oväsentlig del — vid pass $\frac{1}{6}$ — tagits på arrende, vilket också är tillåtet.

I Danmark har utvecklingen gått i liknande riktning. Man har också där konstaterat, att jordpriset höjts på grund av den statsunderstödda egnahemsrörelsen, och att jordspekulationen krävt offer bland de nya småbrukarna. Under riksdagen 1916—17 framlade ock danske jordbruksministern ett förslag, vars § 6 mom. 2 lydde så:

»Naar jord, der hører til embeder eller bestillinger, offentlige stiftelser eller kirker sælges til husmandsbrug efter nærværende lov, kan jorden erverves saaledes at en del av købesummen fastsættes til aarlig pengeydelse» o. s. v.

Förslaget hänvisades till ett utskott av 15 personer ur alla partier,

vilket enhälligt föreslog paragrafens ändring därhän, att i stället för »kan jorden erverves» o. s. v. skulle sättas: »erverves jorden saaledes at købesummen fastsættes til en aarlig pengeydelse». Hela räntan på den beräknade köpeskillingen skulle alltså bli oavlöslig. Detta ändringsförslag antogs utan gensägelse av jordbruksministern och riksdagens båda hus. Enligt § 20 får dessutom egendomen ej styckas eller samläggas med annan jord annat än med jordbruksministerns särskilda tillstånd, vilket blott får givas på vederbörande kommunalråds tillstyrkan. Under debatten framhölls, att staten ej borde avhända sig sin jord, då tillgången å statsjord vore högst viktig för de mindre bemedlades jordfråga. Liknande tankar ha ock framställts och övervägas för närvarande inom Landbokkommissionen, Danmarks nu sittande stora jordkommitté. Här ovan omtalade lag ansågs ej på något håll vara slutgiltig.

I England, som under senare år strävat att nyskapa sitt jordbruk under småbrukets tecken, har framträtt en högst utpräglad motvilja mot enskild äganderätt bland småbrukarne själva. Av de 10,500 nya småbrukare, som till och med 1911 skapats enligt 1907 års lag, ha endast något över 2 % velat övertaga sina gårdar som helt egna. Resten har föredragit tryggad besittningsrätt på samhällets mark. Lloyd Georges stora jordreform — det märkligaste jordreformförslag som framkommit i vår tid före ryska revolutionen — byggde också principiellt på systemet tryggt arrende, å allmän eller enskild mark, i förening med jordvärdeskatt. Reformen mördades genom kriget, men att den måste återupptagas snart efter dess slut, därpå kan ingen tvivla, som känner stämningen i England.

Det är också uppenbart, att de inskränkningar i äganderätten som hittills gjorts i Tyskland och Danmark ej kunna helt garantera jordens rätta bruk och tryggnad åt bönderna. Dels torde de kunna kringgås — jordspekulationen vet alltid att finna utvägar, så länge privatäganderätten till jord kvarstår; bulvansystemet, varav vi ha en så otrevlig erfarenhet, har hittills ej kunnat med lagar stävjas. Dels skydda de ej mot vanhävd, ty även småbrukare kunna förfalla till sådan. Att en oavlöslig ränta lägges på jorden är ett stort framsteg men ej ett tillräckligt. Räntan får ju ej göras för hög, så att den nedtynger brukaren, men göres därför i stället lätt för låg, så att den ej garanterar mot spekulation och dålig skötsel. Den enda verkliga och på samma gång enklaste garantien mot allt dylikt är att jorden kvarhålls i statens ägo.

Men detta vill man ej tillåta i vårt land. Varför? Jo, blir oföränderligt svaret, av psykologiska skäl. De svenska lantbrukarne kunna ej tåla det. Det är just inte något vackert betyg, man därmed ger de

Önska jordbrukarne full äganderätt?

svenska lantmännens psykologi. Erfarenheten har visat, att den o begränsade äganderätten leder till jordens vanskötsel och hotar bondeklas- sens bestånd men uppammar det hejdlösaste jobb — och ett dylikt system skulle alltså Sveriges jordbrukare till följd av sin psykologi vara intill döden hängivna. Detta samtidigt som de engelska samt i hög mån de danska och tyska jordbrukarnes psykologi går i rakt motsatt riktning. Man förutsätter alltså med detta resonemang faktiskt, att våra lantbrukare skulle vara psykologiskt mindervärdiga.

Dessbättre då att resonemanget med fakta kan visas vara oriktigt. För visso har det bland våra bönder rått och råder ännu en stark lust att förvärva sina gårdar som helt egna. Denna lust har en dubbel orsak: dels önskar vederbörande måhända att kunna jobba med gården, d. v. s. genom försäljning därav skörda en vinst, som ej förvärvats genom haus arbete och omtanke. Men att denna psykologiska böjelse, som i bästa fall gagnar ägaren, men i alla fall skadar bondeklassen och landet, ej förtjänar uppmuntran, det torde numera inga bättre inse än bönderna själva. Hos inga lärer insikten om jordjobbets fördärlighet och harmen över dess framfart vara större än hos dem. Det var ock de som fran- drevo Norrlandslagstiftningen, ehuru den kännbart inskränkte den fria förfoganderätten över jorden och frantog många enskilda bönder en stor förtjänstkälla.

Dels framgår emellertid också lusten till själväganderätt ur kravet att få helt för sig och sina närmaste behålla sitt arbetes frukter. Även denna lust är förvisso, då den utsträcker utöver en viss gräns, självisk. Men i motsats till den förra kan den vändas till allmänt gagn. Emeller- tid tarvas för dess tillgodoseende icke alls, att jorden skall vara i enskild ägo. Tvärtom skadar detta i flera avseenden nämnda kravs uppnående, ty den småbrukare, som köper jord, måste nästan alltid på ett eller annat sätt skuldsätta sitt kommande arbete — han får utlägga en summa, som han sedan måste arbeta länge och hårt för att åter få ihop. Å andra sidan vinnes ej heller nämnda mål med kortvariga arrenden; vid sådana blir oftast jorden utan fråga mer eller mindre vanskött. Men så snart man övergår till långvarigare arrenden, blir saken en annan. Det börja jordbrukarne själva behjärta. Hr Lindhagen har framhållit, att Ljusne- dals kronoegendom i Härjedalen upplåtits på sådana vilkor, vilka syntes brukarne förmånligare än full äganderätt. Det har ock flera gånger fram- hållits i riksdagen, att Uppsala och Lunds akademi- och domkyrkohe- man, som utarrenderas efter ett dylikt system, äro mycket efterfrågade. I Skåne betalar man upp till 35 å 40 kr. pr tunnland för bruknings- rätten till ett dylikt hemman. Vid 1909 års riksdag bestred visserligen

en skånsk bonderepresentant påståendet, att lantmännen i allmänhet gillade denna upplåtelseform. Men hans bestridande miste sin kraft genom hans egen beaktelse, att han själv hamnat å ett liknande hemman — ty han hade på detta sätt fått god jord för 12 kr. tunnlandet. Detta är ju i själva verket ett utmärkt bevis för systemets nytta. Ty det visar, att man medelst detta kan erbjuda medelgod jord för mycket gott pris, samtidigt som man ändå gör den bästa jorden mycket begärlig.

Å andra sidan synes ej lusten för köp med äganderätt från kronodomänerna hos verkliga småbrukare vara värst stor. År 1911 utfärdades visserligen köpebrev å 123 sådana lägenheter och år 1912 å 177. Men mer än hälften av dessa — 142 stycken — krävde ej större köpeskilling än högst 1,000 kr. Över 50 lägenheter hade utbudits men ej fått köpare.

Man får alltid minnas, när man talar om det starka motståndet mot besittningsrätten, att jordbrukarne av den press de äro vana att läsa och av sina gamla ledare dels avsiktligt hållits i okunnighet om dennas sanna art, dels utsatts för en våldsam och om sanningen ej alltid så värst intresserad agitation däremot. Ty det finns verkligen en samhällsklass — jordspekulanterna och de klassmedvetna stora jordägarna samt deras andliga tjänare — vilka ha en utpräglad psykologisk böjelse för absolut ohämmad jordägaenderätt, en böjelse som ock onekligen är outrotlig.

Skall deras agitation kunna stävjas, kräves det emellertid, att besittningsrätten får en tidsenlig form, vilken tryggar arbetets resultat åt den arbetande. I det hedervärda gamla åboinstitutet ha vi grundvalen till en sådan form — man må märka, att detta principiellt fritog åbon från högre avgifter på grund av utförda jordförbättringar — men blott en grundval. Det måste och kan omformas. Man kan tänka sig att enligt denna nya form kronojorden upplåtes utan tillträdesavgift mot en måttlig årlig avgäld, gärna med vissa frihetsår; avgälden bör periodvis ökas, när jordvärdet utan brukarens eget åtgörande avsevärt stegrats (t. ex. genom en ny järnväg — en princip som ock erkänts i Danmark) men icke eljes. Åborätten bör få ärvas av nära släktingar enligt vissa regler, som trygga jordbruket mot styckning och skuldsättning. Vill åbo överlåta hemmanet åt någon utom släkten, må han antingen kunna sälja brukningsrätten eller ock av kronan erhålla ersättning för utförda jordförbättringar, varmot kronan höjer den årliga avgälden i motsvarande mån för den nye ägaren. Man må hoppas, att detta institut även i sin nya form får hava kvar namnet åborätt, vilket ej blott är medärvt och väljudande, utan ock har god klang inför allmänna folkmeningen och anses tyda på något vida förmånligare än arrendemetoden.

Nya upplåtelseformer.

För närvarande arbetar en kommitté, kronolägenhetskommittén, på en reform av upplåtelseformen för kronojord, en reform som man må hoppas skall gå i nyssnämnda riktning. Denna kommitté har gång på gång gäckat sina egna och allmänhetens förhoppningar om att detta förslag snarast måtte bli färdigt. Ett dylikt dröjsmål är med hänsyn till den nuvarande nödtiden, som kräver snabba men dock väl övertänkta åtgärder för kolonisation å kronojord, särdeles ledsamt. Det är ett stort missgrepp av regeringen, att den ej givit kommitténs aktade medlemmar tillfälle att för en tid helt ägna sig åt sitt värv, med tjänstledighet från deras andra krävande uppdrag — ordföranden är t. ex. militieombudsman. Men i detta fall har förhållandet tvärtom blivit värre, då den medlem, som kanske får anses mest intresserad av den tilltänkta reformen, hr Linders, blivit domänintendent. Här måste regeringen ingripa och bringa snar bättring.

I väntan på denna nödvändiga reform måste man emellertid tillgripa en annan utväg för att skaffa den ögonblickliga hjälp som livsmedelsproduktionen tarvar. Vi ha ock ett annat institut, som med lämplig utvidgning kan tillsvidare anlitas. Sedan år 1891 och 1904 ha på kronans domäner i Norr- och Västerbotten upplåtits s. k. skogstorp, inalles (enligt senast tillgängliga uppgifter) 868. Sedan 1910 ha dessutom upplåtits s. k. odlingslägenheter å kronoparkerna i de nordligaste länen, tillsammans 745. Lägenheterna upplåtas på 50 år med företrädesrätt för innehavaren till förnyad upplåtelse; vid starten erhålles ur domänfonden en odlingshjälp å 750 kr. Såväl denna som lägenhetens areal — vid pass 5 hektar — är dock så liten, att något nämnvärt tillskott till livsmedelsproduktionen ej genom detta institut i dess nuvarande form kan väntas.

Men det bör kunna utbyggas. Detta har ock försökts av den i juni 1916 tillsatta kolonisationskommittén. Här skall blott erinras om följande huvuddrag i dess förslag: kolonaten skulle förläggas gruppvis: en del skog skulle, dock utan full dispositionsrätt, tilldelas kolonisten, och dessutom skulle innehavarna få en viss rätt att nyttja kronans skog. De skulle erhålla 500 kr. i odlingslån. Åbyggnaderna skulle dessutom antingen uppföras delvis av kronan till en uppskattad kostnad av 6,700 kr. eller ock skulle brukaren erhålla ett byggnadslån å 4,500. Lägenheterna skulle upplåtas på 15 år med rätt för innehavaren dels att efter denna tids slut få upplåtelsen förnyad på nya 15 år, dels att efter 10 år när som helst inköpa lägenheten med full äganderätt. För byggnadslånet ävensom för de eventuellt av staten uppförda byggnaderna skulle kolonisten utgöra en ränta å 3,6 %, varvid priset på de statsuppförda bygg-

naderna dock blott räknas som 5,000. Vidare skulle 3,6 % utgöras å markens uppskattade värde, vilket dock ej får överstiga 50 kr. pr hektar. Tre frihetsår skulle medges. Diverse vägar och andra arbeten skulle utföras av staten. Ledningen för kolonisationen skulle anförtros åt en av Kungl. Maj:t särskilt tillsatt nämnd med domänstyrelsens chef som ordförande.

Onekligen är detta förslag (även i under här ej framhävda punkter) i viss utsträckning förtjänstfullt. Men i vissa viktiga fall kunna vägande invändningar göras.

Kritik av kolonisationskommitténs förslag.

Först och främst måste man en gång på allvar framställa frågan, varför då odlingslägenheter alltid skola förläggas till Norrland. Varför skola de, som vilja åtaga sig det viktiga värvet att uppodla landets jord, jämt drivas upp till de mest ogästvänliga trakterna? Varför kunna ej jordarbetare från södra och mellersta Sverige få uppodla kronolägenheter i eller åtminstone närmare sin hembygd? Staten äger stora oanvända domäner även utom Norrland. Enligt domänstyrelsens berättelse för 1915 utgjorde exempelvis kronoparkerna:

i Kalmar län	43,320 hektar.
» Kronobergs län	27,993 »
» Jönköpings län	20,042 »
» Skaraborgs län	34,177 »

Vartill så i två lägre nordliga län komma:

i Gävleborgs län	93,614 hektar.
» Kopparbergs län	461,186 »

I Uppsala län finnas kronodomäner taxerade till 2,162,800 kr. och i Värmlands län taxerade till 1,425,700. Taxeringsvärdet synes, att döma av siffror för vissa uppländska domäner, uppgå till omkring $\frac{2}{3}$ av saluvärdet. Tilläggas må, att om vi i allmänhet äro ledsamt okunniga om landets tillgång å odlingsjord, så är vår ringa kunskap om kronodomänernas verkliga värde särskilt bedrövlig.

Bland större kronoparker må vi — bortsett från rekognitionsskogar och dylika ägovidder, till vilka bolag tillskansat sig en lagligen mycket tvivelaktig ägande- eller nyttjanderätt — nämna Garpenbergs kungsgård i Dalarna och Mackmyra brukshemman, i förbigående sagt återköpta för dyra pengar, ehuru kronan snarare haft rätt att återtaga dem. Vidare Klotens kronopark i Örebro, Västmanlands och Kopparbergs län om tillsammans 39,844 hektar, vilken nu synes ligga så gott som oanvänd (utom kanske till skogsdrift) och där domänstyrelsen lär ha haft för avsikt att

anlägga en idrottspark. I Södermanlands län (Åkers, Öster-Rekarne, Daga och Selebo härader) finnas allmänningar om vid pass 33,000 hektar, bara Åkers bruk anser sig ha nyttjanderätt till 6,832 har. I Örebro län ha vi t. ex. Stocka kronopark om 6,922 och Garphyttans om 6,012 hektar.

Vidare kan ifrågasättas, om ej odlingsbidraget måste göras större, för att ett verkligen avsevärt antal dugliga men mindre bemedlade jordbrukare må kunna bli kolonister å kronojord. Vi för vår del tro en bisträckning å 2,500 kr. utöver byggnadshjälpen vara nödvändig. Naturligtvis måste staten, när den sålunda ökar lånesumman ock kräva större säkerhet. Denna säkerhet kan bäst ernås genom att rätt medgives till *inteckning i kreatursbesättning och inventarier*. En sådan inteckningsrätt har länge krävts av den sakkunniga oppinionen.

Vidare är det uppenbart, att ju mer staten offerar för kolonisationen — och offra måste den, om någon större kolonisation skall komma till stånd — dess nödigare är det, att den ej släpper ifrån sig sin jord och därigenom gör kommande släkten arvlösa, skjutande över på dem större delen av offren. I detta avseende är kolonisationskommitténs förslag mycket otillfredsställande. Den ger visserligen besittningsrätten vissa erkännanden men lägger dock sitt förslag så, att den direkt premierar köp av kronolägenheten.

Den utgår ifrån, att »staten ej kan fordra full gottgörelse» för »de betydande utgifter, den särskilt under nuvarande förhållanden måste vidkännas». Priset å de av staten uppförda byggnaderna skall vid inlösningsen uppskattas till blott 5,000, ehuru kostnaden numera uppskattas till 7,700. För odlingsmarken, å vilken staten skall utgöra stora dikningsarbeten, skall beräknas 50 kr. pr hektar, vilket belopp »även under andra förhållanden än de nuvarande kan synas alltför ringa». Skogsmarken skall värderas efter grunder, som »redan under nuvarande förhållanden kunna anses låga och torde kunna förväntas, vid den tid, då köp kan ifrågakomma, ännu mera understiga de normala». Även efter köpet skall kolonisten äga rätt till utsyning av virke å statens skogar, men härtill skall vid köpeskillings fastställande ingen hänsyn tagas.

Det är ju, tycker man, mer än tillräckligt stora uppoffringar. Men ej nog därmed, tycker kommittén. Den medger ett flerårigt uppskov med köpeskillings gäldande, och under denna tid skall en ränta utgöras, vilken väsentligt understiger den, som staten själv fått betala. Detta blir ett plus till den avsevärda ränteförlust, staten redan under hela arrendetiden lidit. Men ej ens detta synes kommittén nog. Den vill ytterligare uppmuntra till det för staten så förlustbringande köpet. Kolonisten skall utföra visst

skogsarbete åt kronan och därför tillräknas ersättning. Men denna ersättning skall först utgå, då han inköper gården. Vill han däremot hellre övertaga den med besittningsrätt, så får han vänta ännu en hel upplåtelseperiod, innan han får ut ersättningen. På samma sätt med de odlingspremier han enligt kommittén skall erhålla. Köper han gården, får han genast vid köpet (alltså, om han vill, redan efter 10 år) ut dem; vill han låta jorden förbliva kronans, får han vackert vänta på premierna till andra upplåtelseperiodens utgång, d. v. s. inalles 30 år.

Under sådana förhållanden blir ju möjligheten till besittningsrätt ett överkligt sken, och kommittén tycks ha på allt sätt strävat att — i en tid då ingen opartisk person kan undgå att se den obegränsade jordäganderättens fördärlighet — locka kolonisten till att skaffa sig statens jord med full rätt till jobb och allsköns vanskötsel för ett öppet erkänt underpris. Detta är desto klandervärdare, som även det liberala partiet genom sitt förtroenderåd, med Karl Staaff i spetsen, krävt en form av besittningsrätt vid upplåtelse av kronojord, vilken kunde och borde bliva minst så begärlig för brukaren som full äganderätt.

Vi kunna därför ej anse kommitténs förslag, vilket ju förra året godtogs av riksdagen, såsom någon viktigare åtgärd för jordfrågans lösning. Vi för vår del kräva i stället en kolonisation av vida större utsträckning och betydelse än den av kommittén föreslagna, med större hjälp åt odlarne, med full äganderätt åt dessa av sitt arbetes frukter men med oryggligt hävdande av statens jordäganderätt. Vi föreslå icke upphävandet av den hittills drivna egnahemsrörelsen. Vi vilja blott fullständiga den med en kolonisation å kronomark. Vi kunna för denna kolonisation gärna godtaga den av kommittén föreslagna formen av besittningsrätt — blott att premierna för skogsarbete och odling böra utbetalas vida förr, helst år från år — men så snart ett tillfredsställande förslag om moderniserad åborätt framkommit, böra kolonisterna ha rätt att övergå till denna upplåtelseform.

Kommitén har framlagt sitt förslag blott som ett försök. Det synes vara tid att övergå från försök till planmässig handling. Om något redan är försöksvis utrett, så är det småbrukets bärkraft. För visso bör all kolonisation på kronojord noga förberedas och utföras gruppvis, liksom kommittén föreslagit. Men detta arbete kan utföras, i den mån det ej medhinnes av kommittén själv, av den nämnd med domänstyrelsens chef som ordförande, vilken enligt kommitténs förslag skall av Kungl. Maj:t tillsättas, eller, i den mån kolonisationen växer, av personer, som denna nämnd särskilt förordnat.

Vad kostnaderna angår, har kommittén beräknat att för första året

Vad som bör göras.

(1918) 150,000 kr. och för andra året (1919) 320,000 kr. skulle krävas för de hittills beslutade något över 100 kolonaten. Vi vilja hoppas nu till en början på omkring 2,000 kolonat, eller i medeltal inemot dubbelt så många i varje svenskt län, som kommittén tänkt sig för de båda nordligaste. Då vi dessutom förutsatt något större medelareal i jord och 2,000 kr. mer i byggnadslån å kolonat, så anse vi oss för första året böra kräva ett förslagsanslag å 5 miljoner och för andra året ett å 7 miljoner kr. Om, som sannolikt är, förstnämnda anslag ej till sitt fulla belopp hinner tagas i bruk under första året, bör det läggas till nästa års anslag.

Vi tillåta oss alltså föreslå,

att riksdagen måtte bevilja å 1919 års tillägsstat ett förslagsanslag å 5 miljoner kr. och å 1920 års riksstat ett förslagsanslag å 7 miljoner för startande, under beaktande av här utvecklade synpunkter, å statens mark av kolonat, som skola utgöra självständiga småbrukshemman och upplåtas på längre tid under tryggad besittningsrätt utan rätt till köp av jorden men med full garanti för brukaren att njuta sitt arbetes frukter.

Stockholm den 21 januari 1919.

Ivar Vennerström.

Sten Berglund.

C. O. Johansson.

L. Alvin.

Ernst Hage.